

2. Ünite: BİLGİ FELSEFESİ

| [Bilgi Felsefesi](#) | [Bilgi Kuramı ile Mantık](#) | [Temel Problemleri](#) | [Sofistler](#) | [Septisizm](#) | [Dogmatizm](#) | [Rasyonalizm](#) | [Empirizm](#) | [Kritisizm](#) | [Pozitivizm](#) | [Analitik Felsefe](#) | [Pragmatizm](#) | [Sezgisilik](#) | [Fenomenoloji](#) |

BİLGİ FELSEFESİ (EPİSTEMOLOJİ)

Bilgi felsefesi bilginin kaynağını koşullarını, türlerini, sınırlarını ve değerini araştıran bir felsefe disiplini dir. Kısaca konusu süje obje ilişkisidir(bilgi). Bilgi felsefesinin diğer bir adı 'bilgi kuramıdır.' İlkçağ filozofları bilgi konusu üzerinde yeterince durmadıklarından bilgi felsefesi ancak yeniçağ da bir felsefe disiplini(dalı) olmuştur.

Bilgi Kuramının [Temel kavramları](#)

Doğruluk: Algılar, kavramlarla nesnel gerçeklik arasındaki uygunluktur. Kısaca düşüncenin objesine uygunluğudur. Örneğin: Masa ile ilgili zihnimdeki bilgiler ile gerçek masa uyuşurda bu doğruluktur.

Gerçeklik: Somut olan, zihin dışında varolandır. Örneğin: Ağaç, kedi, köpek gibi kavramlar sadece zihnimizde değil, zihin dışında da vardır. Yani gerçekliktir.

Temellendirme: Ortaya konan bir soru ya da iddia için dayanak, gerekçe bulma işidir.

Rölatif(göreceli): Ortam ve koşullara, kişiye göre değişen, aynı kalmayan.

Bilgi kuramının temel soruları

Bilgi felsefesinin yanıt aradığı soruları iki grupta toplayabiliriz

1-)Bilginin kaynağı ile ilgili sorular: Bu sorular bilginin kaynağını, nereden kaynaklandığını ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bilgi nasıl oluşuyor? Bilgiyi oluşturan etkenler nelerdir? Bilgi doğuştan mıdır? Bilginin oluşumunda akımlı yoksa deney mi daha önemlidir?

2-)Bilginin değeri ile ilgili sorular: Bilgilerimiz nesnelere doğru olarak yansıtıyor mu? Bilgimiz doğru bilgimidir? Doğru bilginin ölçütü nedir? Bilginin sınırı nedir? Neyi ne kadar bilebiliriz? vb. bilginin değeri ile ilgili sorulardır

Bilgi Kuramı ile Mantık Bilimi Arasındaki Fark

Mantık bilimi yargıları(önergeleri) içerik bakımından değerlendirmez. Onun için önemli olan; yargıların doğruluğu, yargılar arası ilişkilerin doğruluğudur. Oysa bilgi kuramı (Epistemoloji) yargıların içerikleri ile ilgilenir.

Mantık için önemli olan yargılar arası ilişkinin, akıl yürütmenin doğru olmasıdır. Oysa bilgi kuramı yargıların içeriğini de inceler. Bu nedenle bu örnekte kargaların siyah olup olmadığını araştırır.

BİLGİ KURAMININ TEMEL PROBLEMİ

(Mutlak Bilginin Mümkün Olup Olmadığı Problemi)

Herkes için geçerli doğru(mutlak)bir bilgiye ulaşılabilir mi? Başlangıçta hiç de güç görünmeyen bu soru aslında sorulabilecek en güç sorulardan birisidir. Bu nedenle de filozofların bilgi felsefesi içinde en çok cevap aradıkları soru budur. Bu sorun(problem) bilgi felsefesinin temel problemidir.

A-)Mutlak (doğruluğu değişmeyen) bilgi yoktur:

(SEPTİSİZM) (Doğru bilginin imkânsızlığı)

Bu görüşü savunan filozoflara göre herkes için geçerli mutlak(doğruluğu değişmeyen) bilgi yoktur. Bu filozoflar doğru bilgiye şüphe ile yaklaştıkları için kendilerine şüpheli(septik); oluşturdukları felsefi sisteme ise Şüphelilik (septisizm) denir. Septisizmi hazırlayan düşünürlerin başlıcaları Elealılar (Parmenides, Zenon) ve Demokritos'tur.

Parmenides: Duyular evreni (içinde yaşadığımız evren) sürekli değiştiğinden çelişkilidir, değişen şeylerin, görünüşlerin dünyası olduğu için bir yanılsamalar dünyasıdır. Oysa gerçek varlık birdir, ölümsüzdür, süreklidir, değişmezdir. Deney(duyular) akıp gideni ele alır, oysa değişmeden kalanı, ölümsüz ve hareketsiz olanı yani bir ve gerçek varlığı bize gösteren akıldır.

Böylece Parmenides doğru bilginin değişmeyen, görünmeyen, tek varlığın bilgisi olduğunu, onun da akıl ile bilinebileceğini hareket ve değişimin bir yanılsama olduğunu, aslında olmadığını ileri sürerek insanların kesin bildikleri bir konuda(hareket ve değişme) şüpheye düşmelerine neden olmuş septisizme zemin hazırlamıştır.

Zenon: Hocası Parmenides'in görüşlerini devam ettiren Zenon değişmeyen ve tek olan varlığı göstermek için çokluğun ve hareketin olmadığını göstermeye çalışmıştır. Bunu ispatlamak için çeşitli mantık oyunları kullanmıştır. Bu oyunlara *paradoks* denir. Bu paradokslardan en ünlüleri Hareketin olmadığını göstermek için "ok paradoksu" "Aşil ile kaplumbağa", çokluğun olamayacağını göstermek için "mekân paradoksu"dur.

Zenon da Parmenides gibi insanları hareket ve çokluk konusunda şüpheye düşürerek septisizme zemin hazırlamıştır.

Demokritos: Varlığın atomlardan oluştuğunu söyler. Atomlar algılanamaz, renksiz ve kokusuzdur. Ona göre duyum(duyu organları)bilginin biricik kaynağıdır. Fakat duyu

organlarının bize bildirdikleri eşyanın(varlığın) gerçek nitelikleri değildir. Çünkü duyuların bildirdikleri kişiden kişiye değiştiği için genel-geçer doğru bilgiden söz edilemez.

Böylece Demokritos gerçek varlığın (atomların) duyularla bilinemeyeceğini, duyuların bizi yanıltacağını söyleyerek, doğru bilgiye ulaşamayacağını söyleyen septisizme zemin hazırlar.

1-) Sofistler: 5.yüzyılda demokrasi ile yönetilen Atina'da politika ile uğraşmak isteyen kimseler, kendilerine güzel söz söylemeyi, karşılarındakileri belli konularda ikna etmeyi öğretecek öğretmenlere ihtiyaç duydular.

Sofistler Eski Yunan'da kapı kapı dolaşarak zengin ailelerin çocuklarına iyi düşünme, güzel konuşma vb. dersler veren gezgin öğretmenlerdir. Sofistler felsefe'yi çıkar amaçlı kullandıklarından daha sonraları Platon ve 'Aristoteles tarafından eleştirilmişlerdir. Sofist bilen anlamına gelmekle beraber sofistlerin kendileri de bu adı benimsemişti. Böylece filozoflardan ayrılmış oluyordardı. Filozof bilgiyi, doğru ve kişiyi mutlu kılacak bilgiyi elde edebilmek için araştırmalar yapıp verilecek bir addı, oysa sofist kavramı artık araştırma gereği duymayan, doğru ve mutlu kılan bilgiye sahip olmayı gösteriyordu.

Sofistlere göre tüm bilgilerimiz duyumlardan(duyu organlarından) gelir. Fakat bu bilgiler kesin değil görecelidir.(değişkendir)Duyu organları bizi yanıltır. Bu nedenle Mutlak(doğruluğu değişmeyen) bilgi yoktur. Sofistler naiv empiristlerdir.(Basit deneyciler) Çünkü bilginin oluşumunda aklın rolünü göz ardı ederek sadece duyuları temel almışlar ve duyuların insanı yanılttığını ileri sürerek doğru bilginin imkânına karşı çıkmışlardır.

Sofistler felsefede bilgi kuramı açısından ilk kuşkuculardır. Sofistleri (ilk kuşkucuları) bu sonuca götüren neden ilk filozoflar diye tabir ettiğimiz doğa filozoflarının arche (ana madde) konusundaki farklı görüşleri (Thales su, Aneksimandros *Apeiron*, Aneksimenes hava, Empodokles dört element (hava-su-ateş-toprak) ve yukarıda septisizmi önceleyen filozoflar olan Elealılar (Parmenides, Zenon) ve Demokritos'un görüşleridir. Sofistler ve sonrasında gelen Sokrates, Platon ve Aristoteles'le ilk defa bilgi, siyaset vb. konular ele alınmaya başlamıştır. Daha önceki filozoflar duyu organlarının sağladığı bilgilerden kuşkulunmamış bilgi sorununu ele almamışlardı.

—*Protogoras*: Duyu organlarımızın verdiği bilgilerin bizi yanılttığını bu nedenle de doğrunun kişiden kişiye ve toplumdan topluma değiştiğini söyler. Ünlü sözü "İnsan her şeyin ölçüsüdür." Bunu anlatır. Ona göre nesnel doğru yoktur. Evrenin yapısını maddenin ne olduğunu araştırmak boşunadır, çünkü bilemeyiz. Bizim şeyler(nesneler) üzerine doğru bilimiz olamaz, yalnızca sanılarımız(doxa) olabilir. Örneğin; soğuk üşümeyene soğuk değildir. Mutlak doğrular olmadığına göre kişi hakikati değil "kendine yararlı olanı" aramalıdır. Doğru bilginin değiştiğini ileri süren sofistlerin bu görüşüne görecelilik(rölativizm) denir. Kişiden kişiye değiştiğini söylediği içinde subjektif rölativizmin temelini atmıştır.

—*Georgias*: O da Protogoras gibi duyu organlarının bizi yanılttığı bilgilerimizin göreceli olduğu düşüncesindedir. Mutlak bilgi yoktur. Ünlü sözü görüşlerini net olarak açıklar:

"Hiçbir şey yoktur.

Olsa bile bilinemez.

Bilinse bile başkalarına bildirilemez.”

Georgias'ın bu sözünde önemli olan bizim için 3.cümlüdür. Çünkü Georgias'a göre mutlak(doğru) bilgiye ulaştık bile bu bilgileri başkalarına aktarıırken bilginin kesinliği bozulur. Çünkü biz düşüncelerimizi kelimelere yükleyerek anlatırız. Fakat insanların kelimelerden çıkardığı anlam her zaman aynı değildir. Bu nedenle doğru bilgi başkalarına anlatılırken kesinliği kaybolur.

–Hippias: Mutlak doğrunun olmadığını duyu organlarının bizi yanılttığını söyler.

Kısaca Sofistler;

- İlk ortaya çıktığında sadece doğayı konu edinen felsefenin alanını genişletmişler, insan, toplum, siyaset, kültür konularını felsefeye kazandırmışlardır.
- Bilgi yetilerimizi oluşturan akıl ve duyular bizi sık sık yanılttıkları için onlara güvenilemez.
- Var olan her şey değişim içinde olduğu için zaten kalıcı ve kesin bilgide olamaz.
- Öyleyse genel-geçer doğrulardan değil kişisel kanılardan(doxa) söz edilebilir.
- Rölativizmin (Görecelilik) ve subjektif rölativizmin (Öznel görecelilik) temellerini atmışlardır.
- Savunulacak doğru olmadığına göre, kişi için yararlı olan aranmalıdır diyerek pragmatizmin (faydacılık) temellerini atmıştır.

2-) Septikler: Temsilcileri Pyrron (Piron), Timon, Arkesilaos ve Karneades'tir. Mutlak bilginin olmadığı düşüncesindedirler. Septisizme göre duyu organları ve akıl bize nesnelere oldukları gibi değil göründükleri gibi gösterir.(Çay bardağında kırık görünen çay kaşığı örneği) Bu nedenle de biz nesnelere kendini (özünü) değil, görünüşlerini (fenomenlerini) bilebiliriz. Pyrrhon'a göre hiçbir şey ne doğru ne yanlıştır. Her yargı ve her yargının çelişmesi için aynı güçte nedenler bulunabilir. Bu bakımdan yapılması gereken şey herhangi bir konuda özellikle de ana varlık, tanrı, ruh, hakikat, iyi... hakkında yargıda bulunmaktan kaçınmaktır. Şüpheli bir sistem olarak kuran ilk filozof *Pyrrhon* olduğu için septisizme *Pyrrhonizm*'de denir.

Kuşkucu felsefenin bu dönemde en iyi örneklerinden birisini hocası Pyrrhon'un görüşlerini üç soru altında toplayan *Timon* vermiştir. Timon üç soru sorar ve yanıtlar.

Soru1) Nesnelere gerçek yapısı nedir? Yanıtı Akalepsia(kavranamaz).

Soru2) Nesnelere karşısında davranışımız ne olmalıdır? Yanıtı, Epokhe(Her türlü yargı ve değerlendirmeden kaçınmalıyız).

Soru3) Nesnelere karşısında doğru bir davranış bize ne kazandırır? Yanıtı, Ataraksia (ruh dinginliği, tutkuların arınıp sarsılmaz bir duruma gelmek)

Pyrron ve Timon'dan yaklaşık 100 yıl sonra Platon'un kurduğu akademide Arkesilaos ve Karneades şüpheciliği tekrar savundukları için onların şüpheciliğine "Akademi Şüpheciliği" denir.

Not: 1-) Septiklerin bu görüşleri günlük olaylar ve pratik işler üzerine değil, daha çok felsefi gerçekler ve ilkeler hakkındadır.

2-) Septisizm gerçeği bütünüyle inkâr etmek değildir, çünkü inkâr etmek de bir yargıda bulunmak olurdu. Oysa septik hiçbir konuda kesin yargıya varamayan düşünür demektir.

3-) Sofistlerin şüpheciliğini Descartes'in şüphesiyle karıştırmamak gerekir. Çünkü sofistler şüpheyi amaç edinmiş doğru bilginin varlığını yadsımışlardır. Descartes'te ise şüphe doğru bilgiye varmada bir araç, yöntemdir.

•Sofistler ile Septiklerin farkı:

1-)Sofistlerin şüpheciliği basit, yöntemsiz şüpheciliktir. Görüşlerini savunurken bariz mantık hataları yapmışlardır. Septiklerle şüphecilik yöntemli ve daha akılcı bir çizgiye girmiş, septikler görüşlerini sistemli bir şekilde savunmuşlardır.

2-)Septikler aşırı kuşkucu filozoflardır. Bilgi konusunda her türlü yargıdan kaçınırlar.(epokhe) Çünkü insan ancak bu şekilde huzura kavuşabilir.

B-) Mutlak (doğruluğu değişmeyen) bilgi vardır:

(DOĞMATİZM) (Doğru Bilginin İmkânı)

Dogmatizm bilgi felsefesinde insanın nesnel, mutlak(dogruluğu değişmeyen) bilgiye ulaşabileceğini savunan görüştür.

Doğru bilginin mümkün olduğunu savunan filozoflar, "bilginin akılla mı; duyum ve deneyle mi; yoksa sezgiyle mi?" ulaşılabilceği konusunda farklı görüşler ileri sürmüş ve "bilginin kaynağı nedir?" sorusuna da yanıt vermişlerdir.

Fakat filozofların doğru bilginin kaynağı ve nasıl elde edildiği konusunda farklı düşünmelerinden dolayı farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bunlar *Rasyonalizm, Empirizm, Kritisizm, Pozitivizm, Analitik felsefe, Entüisyonizm, Pragmatizm ve Fenomenolojidir.*

1-) Rasyonalizm(Akılcılık):

Akla dayanan bilginin doğru, kesin, zorunlu, genel-geçer olduğunu söyleyen akımdır.Temsilcileri: Sokrates, Platon, Aristoteles, Farabi, Descartes ve Hegel'dir.

Temel görüşleri:

- Bilginin kaynağı akıl ve akıl yürütme yeteneğidir.
- Duyu verilerine, deneyimlere güven olmaz. Duyumların sağladığı bilgi, yanıltıcı ve görecelidir.
- Zihinde "[a priori](#)" (doğuştan-deney öncesi) bilgiler vardır.(Bazı filozoflar tüm bilgilerimizin doğuştan geldiğini bazıları ise bilgilerimiz doğuştan gelmese bile bilgiyi

işleme yeteneğimizin doğuştan geldiğini söyleyerek aklın bilginin oluşumundaki önemine işaret etmişlerdir.)

- “Analitik önermeleri” önemserler.(Yeni bilgi vermeyen önermeleri)
- Bilim modeli matematik ve geometridir.(Felsefe matematiği örnek alıp yöntemini kullanmalıdır.)

SOKRATES(M.Ö.470-399): Sokrates’e göre tüm bilgilerimiz doğuştan zihnimizde hazır bulunur. Öğretmen öğrenciye hiçbir şey öğretmez, sadece doğuştan onda bulunan bilgileri hatırlatır.(yani sonradan hiçbir bilgi kazanılmaz, sadece unutulmuş bilgiler hatırlatılır.)

Sokrat tüm bilgilerimizin zihnimizde olduğunu göstermek için *diyalektik yöntemini (Maiyotik)* kullanır. Bu yöntemin ironi(alay) ve maiyotik (doğurtma) olmak üzere iki aşaması vardır. Karşılıklı konuşmaya dayalı olan bu yöntemle Sokrat ironi (alay) aşamasında kişiye hiçbir şey bilmediğini göstermeye çalışır. Bir anlamda alay eder. Bunun nedeni karşısındakinin zihnini yanlış bilgilerden arındırmak, yeni cevaplar aramaya yönlendirmektir. İkinci aşama maiyotik (*Doğurtma*) aşamasıdır. Bu aşamada kişinin aklında doğuştan var olan doğru bilgiler açığa çıkarılır. Böylece Sokrat kişiye aslında çok şey bildiğini gösterir.

Sokrates Platon’un yazdığı [Menon diyalogu](#)nda bir köle çocuğu sorgulayarak kenarı ABCD karesinin köşegenine eşit olan büyük karenin ABCD karesinin alanının iki katı olduğunu bulmasını sağlamıştır. (Köle çocuk geometri hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildir.) Bu örnek doğru ve ebedi olanın bilgisinin doğuştan potansiyel olarak insan usunda (aklında) bulunduğunu, yani **apriori** (deneyim öncesi, doğuştan) olduğunu gösteriyordu. Rasyonalistler; akıl yetisinin, insan zihninin doğuştan gelen özelliklerinden birisi olduğunu ve gözlemden bağımsız apriori olduğunu düşünmüşlerdir.

[PLATON](#) (M.Ö.427-347): Hocası Sokrat gibi bilgilerimizin doğuştan geldiğini, kaynağının akıl olduğunu söyler. Ona göre akıl ile doğru bilgiye ulaşılabilir. Bunu ünlü ‘**idealar** kuramı’ ile açıklar. Bu kurama göre idealar ve nesnelar dünyası olmak üzere iki farklı dünya vardır. Şu anda bulunduğumuz nesnelar dünyasıdır. Bu dünyanın varlıkları görünüşten ibaret olup bu dünyaya ait varlıklar da asıl olmayıp kopya varlıklardır. Oysa **idealar dünyasındaki varlıklar** gerçektir. Nesnelar dünyasındaki kopya varlıkların asılları idealar dünyasında bulunur. Örneğin nesnelar dünyasındaki tüm çiçeklerin aslı idealar dünyasındaki çiçek ideasıdır. Bu insan ağaç vb. diğer varlıklar için de geçerlidir. *Platon’a göre ideaların bilgisine ulaşabilirsek doğru bilgiye ulaşmış oluruz. Bunun yolu da akıldır. Eğer ideaların bu dünya üzerindeki kopyaları üzerinde düşünürsek ait oldukları asıl idealara ulaşabileceğimizi söylüyor. Örneğin bu dünyadaki çiçekler üzerine düşünürsek bütün çiçeklerin kendisinden geldiği çiçek ideasını kavrayabiliriz.*

Not: Platon'a göre idealar dünyasında yalnızca nesnelere dünyasındaki varlıkların ideaları(düşünsel özleri) bulunmaz. Adalet, özgürlük, iyi, güzel gibi soyut kavramlarında kendi ideaları vardır. Ör: İyi ideası, güzel ideası vb. Ona göre idealar dünyasındaki en yüksek idea iyi ideasıdır.

ARİSTOTELES (M.Ö.384-322): Aristo hocası Platon'un iki farklı dünya görüşüne karşı çıkar. Aristo'ya göre tek bir dünya vardır. Bu dünya içinde bulunduğumuz dünyadır ve gerçektir.

Aristo'ya göre bilgilerimiz doğuştan değildir. Gerçek bilgi akıl yolu ile öğrenilen bilgidir. Bunun yolu da *tümdengelimdir*. Bu da şu şekilde olur.

Aristo'ya göre akıl tek başına bilgi üretilmez. Duyuların sağladığı ham bilgileri (sıcak, soğuk, acı, ıslak vb.) işler; kavramlar oluşturur. Canlı, insan, varlık kavramı gibi. Daha sonra bu kavramları birleştirerek tümel(genel) önermeler haline getirir. Bu tümel bilgiler doğru bilgidir. Bu tümel bilgilerden tümdengelim yolu ile tek tek nesne ve olayların da bilgilerini elde ederiz.

Aristo'ya göre akıl edilgin ve etkin olarak ikiye ayrılır. Edilgin akıl duyu organlarımızın dış dünyadan basit duyumlar alarak (acı, sıcak, sert vb.) bilgimizin içeriğini sağlamasıdır ki; burada aklın pek rolü yoktur, pasiftir. Etkin akıl ise duyu organlarının sağladığı ham bilgileri işleyerek kavramlar ve tümel önermelere dönüştürdüğü için aktiftir.

Görüldüğü gibi Aristo diğer rasyonalistlerden (Sokrat, Platon) farklıdır. Ona göre insanın doğuştan getirdiği bilgiler yoktur. Ama akıllı ile duyu organlarının sağladığı verileri işleme ve tümel(genel) yargılar oluşturma yeteneği vardır.

FARABİ(870-950): Aristotelesçi bir filozoftur. Bilginin kaynağını ve doğruluğun ölçütünü akılda görür. Filozofa göre insan akıllı ile doğru bilgiye ulaşabilir. Bunun nedeni ise insan aklının tanrısal aklın bir parçası olan faal akıldan yaratılmış olmasıdır.

Farabi de Aristo gibi insan aklının doğru bilgiye ulaşmasının yolu olarak tümdengelim gösterir. Ona göre insan duyu organlarından alınan tek tek verilerden akıl yolu ile kavramlar, yine akıl yolu ile bu kavramlardan tümel yargılar elde eder. Akıl yolu ile elde edilen tümel bilgiler mutlak (doğruluğu kesin) bilgiler olup faal aklın bilgisidir. Buradan tümdengelim yolu ile tek tek nesne ve olayların bilgisi elde edilir.

Farabi'de de Aristo'da olduğu gibi bilgiler doğuştan gelmez. Akıl duyu organlarının sağladığı verileri bilgiye dönüştürerek, bilgiyi üretir.

DESCARTES(1591-1650): Matematikçidir. Matematikte "Analitik Geometri"nin kurucusudur. Descartes'e göre matematiğin metodunda analiz ve sentez vardır. Bu yol, gerçeği elde etmede kullanılacak en doğru yoldur. Sezgi yolu ile elde edilen apaçık doğrularla, bu doğrulardan akıl yürütme ya da tümdengelim yaparak elde edilen bilgiler kesin, mutlak bilgilerdir.

Filozofa göre insan zihninde 3 tür ide (fikir) bulunur. Bunlar doğuştan gelen ideler, zihnin kendi ürettiği ideler ve dışarıdan gelen idelerdir. Dışarıdan gelen ideler duyu verilerine dayanır ve yanıltıcı olabilirler. Zihnin kendi ürettiği idelerde ise imgelem(hayal gücü) devrededir, bunlar gerçek ve saf olmayan idelerdir. Doğuştan gelen ideler ise kesin ve apaçıktır.(örneğin matematikteki aksiyomlar

gibi) Descartes, insan zihninde doğuştan var olduğunu kabul ettiği gerçeklerden(doğuştan gelen ideler) başlanarak(sezgi ile ilk gerçekleri yani doğuştan gelen ideleri bularak) ve matematiğin metodunu (Tümdengelimi) kullanılarak apaçık bilgilere varılabileceğini iddia etmiştir. İlk ve kesin olarak bilinenler(doğuştan gelen ideler) sezgi aracılığıyla bilinir, bunlardan doğru sonuçlar çıkartılırken ise dedüksiyon(tümdengelim) kullanılır. Örneğin Descartes'e göre matematikteki aksiyomlar doğuştan gelen idelere örnektir.

Descartes mutlak bilgiye ulaşmak için önce çevresindeki her şeyin, tüm varlıkların gerçekliğinden şüphe eder. Daha sonra şüphe etmenin düşünmek olduğunu, düşünmenin de var olmak anlamına geldiğini belirterek "Düşünüyorum; o halde varım" der. Kendi varlığı Descartes için doğruluğu açık (mutlak) bir bilgidir. Descartes burada şüpheyi doğru bilgiye ulaşmada yöntem olarak kullanmıştır

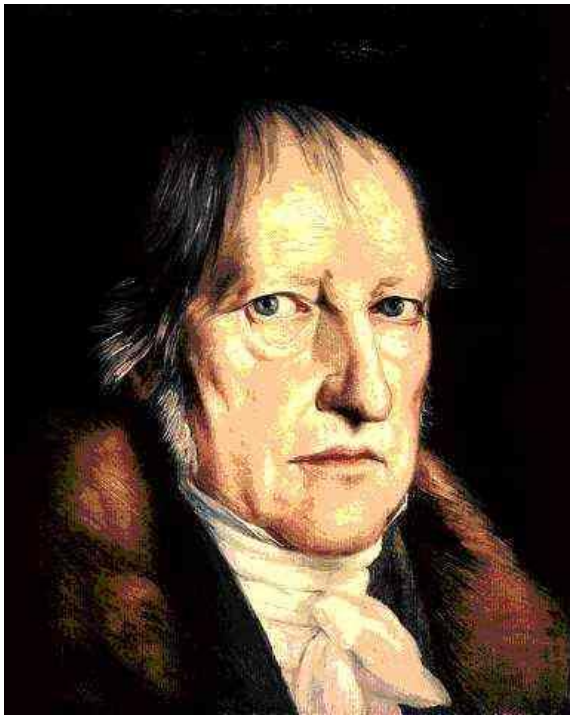
Descartes kendi varlığını (apaçık bilgiyi) elde ettikten sonra buradan aynı yöntemle Tanrı'nın ve dış dünyanın ispatına girişir. Tanrı kavramında sonsuz, mükemmel ve sınırsız idelerin (fikirlerini) içeren bir kavramdır. İnsan bu nitelikleri duyu organlarıyla kazanamaz dış dünyada bu idelerin herhangi bir nesnesi yoktur. Bunları zihin de üretmiş olamaz; nitelik sonlu bir tözden bu idelerin çıkması mümkün değildir; eğer bu mümkün olsaydı ben'in tanrı olması gerekirdi. Şimdi geriye tek bir seçenek kalır: tanrı idesi ve tanrıya ilişkin ideler doğuştan gelir ki bu da tanrının zorunlu olarak var olduğu sonucuna götürür.(Tanrı kanıtı)

Yine buradan Tanrı kavramının mutlak yetkinlik, mutlak iyilik idelerini içerdiğini Tanrı'nın bizi aldatmayacağını, dış dünyanın var olduğunu düşünür. Çünkü tüm yalan dolanda ve aldatmada eksiklik bulunur ve aldatma yeteneği bir kurnazlık veya güç belirtisi gibi görünse de aldatma isteği kuşkusuz kötülük veya zayıflığa tanıklık eder ki bunlar da tanrıya ait nitelikler olamaz.(dış dünyanın varolduğunun kanıtı)

Descartes'e göre matematik bilimi de tümdengelim dayandığı için sonuçları kesindir. Ona göre felsefede bir matematik olmak zorundadır.

•Kısaca Descartes'a göre doğru bilgiye akıl yolu ile ulaşılabilir, bunun yolu da tümdengelimdir.

Sofistlerle Descartes'in şüpheciliğinin farkı: Ayrıca Descartes şüpheciliği doğru bilgiye ulaşmada araç olarak kullanarak Sofistlerin şüpheciliğinden ayrılır. Sofistler şüpheyi amaç olarak gördüklerinden doğru bilginin imkânına karşı çıkarlar.

HEGEL(1770-1831): Aşırı rasyonalist(akılcı) bir filozoftur. Hegel'e göre insan hiç deneye başvurmadan sadece akıl yolu ile doğru bilgiye ulaşabilir. Çünkü filozofa göre dış dünyadaki nesnelere akla uygun olup akıl ile kavranabilir.

Bu ise, diyalektik yöntemle(mantık) olur. Diyalektik yöntem (tez+antitez = sentez) hem düşünme hem de bir oluş yöntemidir. Buna göre, düşünce diyalektik olarak ilerlediğinde, en basit, en soyut ve içerik bakımından en boş olan kavramlardan daha kompleks, daha somut

ve daha zengin kavramlara doğru ilerler. Hegel'in diyalektik yöntem adını verdiği bu yöntemde göre, biz işe soyut ve tümel bir kavramla başlarız (tez); bu kavram bir çelişkiye yol açar (antitez); birbirlerine çelişik olan bu iki fikir, ilk iki kavramın bir birliğini ifade eden üçüncü bir kavramda uzlaştırılır (sentez). Yeni kavram da yeni birtakım problem ve çelişkilere yol açar, öyle ki bunların da başka kavramlarda çözümlenmesi gerekir. Diyalektik süreç, bundan dolayı kendisinde tüm karşıtlıkların hem barındığı ve hem de çözüldüğü, nihai ve en yüksek kavrama ulaşılincaya kadar sürer. Bununla birlikte, tek bir kavram, en yüksek kavram bile olsa, bütün bir gerçekliği göstermez. Tüm kavramlar yalnızca kısmi doğrulardır. Bilgi bütün bir kavramlar sisteminden meydana gelir.

Hegel'e göre, filozofun yapması gereken şey, düşüncenin tanımlanan şekilde kendi mantıksal akışını izlemesine izin vermektir. Bu süreç tam olarak ve gereği gibi gerçekleştirildiğinde, dünyadaki süreçle bir ve aynı olan bir süreçtir. (Hegel varlık felsefesinde tüm varlıkların diyalektik bir süreçle geist adını verdiği tanrısal bir varlıktan oluştuğunu ileri sürer. Geist diyalektik bir süreçle kendini açar, doğayı, tarihi, kültürü oluşturur. Varlığın oluşumunun diyalektik bir süreçle oluştuğunu düşündüğü için varlığın gerçek, doğru bilgisine de diyalektik bir düşünme ile ulaşabileceğini düşünür.)

2-) Empirizm (Deneycilik):

Bilginin kaynağı ve doğru bilginin ölçütü nedir? sorusuna 'deneydir' diyen görüştür. Empirizme göre "deneye dayanan bilgi doğru bilgidir."18. yy'da doğa bilimlerinin büyük başarısı ile ortaya çıkmıştır.

Temel görüşleri:

- İnsan zihninde doğuştan (**a priori**) hiçbir bilgi yoktur. Zihnimizde varolan her şey duyar ve deneyimlerle sonradan kazanılmıştır. Bu bilgiler "**a posteriori**" dir.
- Zihin boş bir levha gibidir. Deneyimlerle, izlenimlerle dolar.
- Akıl duysal izlenimlere dayanarak kavramlara ve karmaşık fikirlere ulaşır.
- "Sentetik önermeleri" önemserler.(Bilimsel önermeler yani yeni bilgi veren önermeler)
- Bilim modeli fiziktir.
- Yöntem tümevarım, teknikler deney ve gözlemdir.

Empirizmin en önemli temsilcileri: J.LOCKE, D.HUME, BERKELEY'dir.

J.LOCKE(1632-1704): Locke'a göre bütün bilgilerimizin kaynağı (deney) dış dünyadır. İnsan zihni doğuştan *boş bir levhaya (Tabula Rasa)* benzer. Bu boş levha zamanla duyu organlarının sağladığı bilgilerle dolar.

Locke'a göre bilgiyi meydana getiren iki deney vardır. Bunlar dış deney ve iç deneydir. Dış deneyin konusu anlaşılabilirliği gibi nesnelere dünyasıdır. Nesnelere ait, renk, ses, koku, ısı, vb. nitelikler dış deney yoluyla elde edilir. İç deney ise, dış deney yoluyla edinilen bu niteliklerin, operasyona tâbi tutularak, zihnî bilgiye dönüşme sürecine işaret eder. Locke'a göre zihin, iç deneyden (düşünme, algılama, kuşkulama vb.) ve dış

deneyden (renkler, tatlar, büyüklük, sertlik vb.) aldığı malzemeler üzerinde çalışır, onları işler

Locke tasavvurlarımızı (fikirlerimizi) **yalın** ve **bileşik** olmak üzere ikiye ayırır. Filozofa göre duyu organlarının sağladığı basit bilgiler (duyumlar) yalın fikirlerdir. Örneğin; sıcak, soğuk, ıslak, acı vb.

Bileşik fikirler ise yalın fikirlerin birleşmesi ile oluşur. Örneğin: Yağmur, özgürlük, ağaç vb.

Örn: Soğuk + Islak = Yağmur
 (Yalın Fikir) (Yalın Fikir) (Bileşik Fikir)

David HUME (1711-1776): İskoçyalı filozof bütün bilgilerimizin hatta insan zihnini düzenleyen bütün ilkelerin de deneyden geldiğini ileri sürer. Deneycilikte Locke'tan ileri bir filozoftur. Locke'un dış deney ve iç deney ayırımına karşı çıkar.

Tasarımların(fikirlerin) kaynağını araştırır. Zihinde bulunanları **izlenimler** ve **fikirler** olmak üzere ikiye ayırır.1-)İzlenimler: gerçek canlı duyular duygulardır. Örneğin görürken, iştirken algıladıklarımız; sever ya da nefret ederken hissettiklerimiz izlenimdir. 2-)Fikirler: Gerçekten algıladığımız ya da hissettiklerimizin(izlenimler) zihinde bıraktığı izlerdir. Daha silik ve soluktur. Örneğin şimdi sınıfta sıra arkadaşımıza baktığımızda gördüğümüz izlenim, evde sıra arkadaşımızı hayal ettiğimizde zihnimizde oluşan görüntü(hayal) fikirdir.

Hume'a göre zihnimizde izlenim ve fikirler dışında hiçbir şey yoktur. Fikirlere izlenimleri düşündüğümüzde ulaşırız. Zihnin olsa olsa bu izlenim ve fikirleri birleştirme anlamında bir etkinliğinden söz etmek mümkündür. Melek, ejderha, şeytan vb. Düşüncelerimizin izlenimleri yok gibi görünse de aslında bunlar basit izlenimlerin bileşik düşünceler haline getirilmesidir. Örn. Ejderha düşüncesi aslında bizim ateş, büyüklük, göz, diş, ayak, güç gibi farklı deneyimlerden elde ettiğimiz basit izlenimlerimizin birleştirilmesinden ibarettir

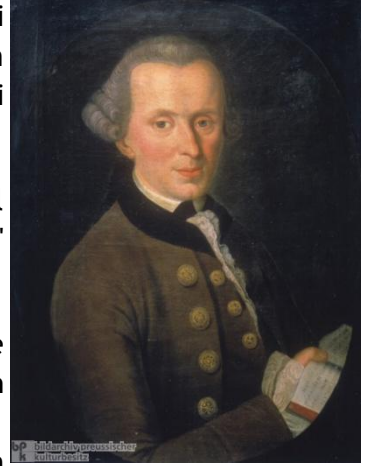
Hume düşünme yasaları(mantık ilkeleri) denilen, rasyonalistlerin insan zihninde doğuştan bulduklarına inandıkları **özdeşlik**, **değişmezlik**, **nedensellik ilkelerinin** de deneyden geldiğini ileri sürer. Bunları "**zihinsel alışkanlıklar**" ile açıklamaya çalışır. Mesela Hume'a göre nedensellik(yeter-sebebe) ilkesi doğuştan zihnimizde bulunan bir ilke olmayıp dış dünyadan kazanılan zihinsel bir alışkanlıktır. Örneğin nedensellik ilkesine göre doğada olup biten her şeyin bir nedeni vardır. "B olayının nedeni A olayıdır." Şeklinde ifade edilir. Filozofa göre bu iki olayın arasında bir nedensellik ilişkisi söz konusu değildir. A olayından sonra hep B olayını gördüğümüz için A olayını B olayının nedeni olarak düşünürüz. Çünkü B olayı A olayını çağırıştır. Bu bir **zihinsel alışkanlıktır**. Sonradan kazanılmıştır. Rasyonalist(akılcı) filozofların birçoğunun dediği gibi doğuştan insan zihninde bulunmaz.

• **Sensualizm(Duyumculuk):** Empirizmin aşırı biçimidir. En önemli temsilcileri Fransız filozof E.Condillac ve Epiküros ve Demokritos'tur. Sensualizm bilgilerimizin yalnızca duymulardan geldiğini, duyu organlarına dayandığını, bilgini oluşumunda aklın hiçbir rolü olmadığını söyleyen öğretilerdir. Onlara göre akıl algıların(duyu organları ile dış dünyadan alınan verilerin) toplamıdır. İlk çağda Empirizmin temelleri Sensualizm(duyumculuk) biçiminde Demokritos ve Epiküros tarafından atılmıştır.

3-) Kritisizm (Eleştiri Felsefesi):

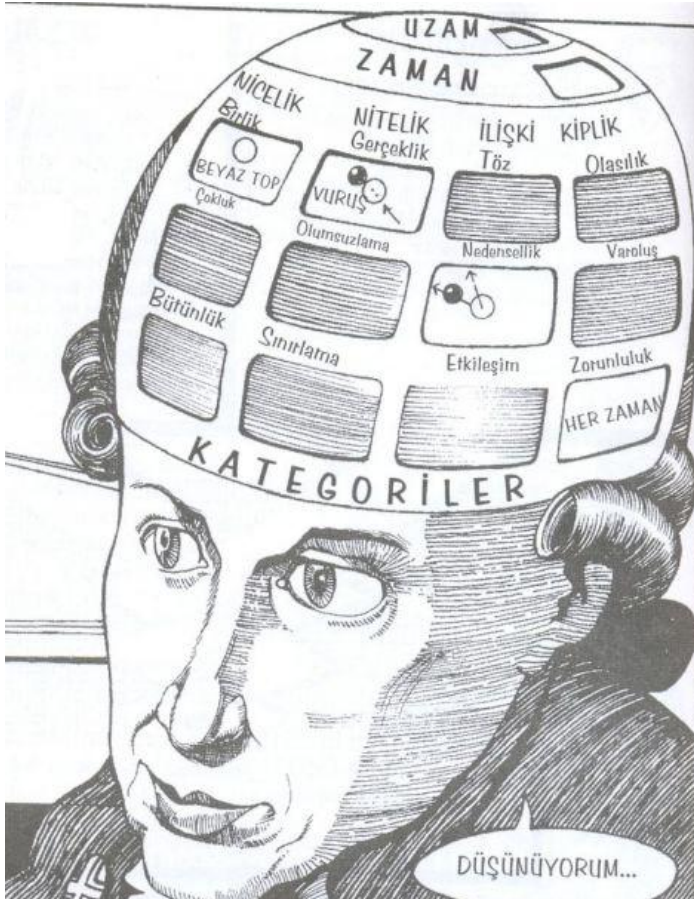
Temsilcisi [I.KANT](#)(1724-1804)'tır. Kant'a göre bir bilginin bilgi niteliğini kazanması için her türlü eleştiriden, sorgulamadan geçirilmesi gerekir. Kritisizm rasyonalizm ile empirizmi uzlaştırma çabası olarak görülebilir.

Kant kedisinden önceki görüşleri inceler, eleştirir. "Akıl neyi başarır?, neyi başaramaz?, İnsan aklının gücü nereye gider?" sorularına yanıt arar.

Kritisizme göre bilgilerimiz bir yönü ile akla bir yönü ile deneye dayanır. Kant'a göre **bilgi deneye başlar fakat deneyden doğmaz**. Bilgilerimizin hammaddesini sağlayan dış dünyadır. Bunu da duyu sağlar. Fakat gerçek bilgi duyu verilerinin zihnimizdeki kalıplarda (zihin kategorileri) belli bir biçime kalıba sokulması ile oluşur. Kant'a göre zihin kalıpları (kategorileri - formları) **aprioriktir** (tecrübe öncesi, doğuştandır).

Kant metafiziğe karşıdır. Ona göre Tanrı, ruh vb. metafizik(soyut) konuların doğru bilgisini elde edemeyiz. Çünkü bilgilerimizin hammaddesini duyu organları sağlar. Metafizik konular hakkında duyu bize hiçbir bilgi vermez. Bu nedenle metafizik konuların gerçek(doğru) bilgisine ulaşamayız. Felsefe de bu nedenle metafizik konuları incelemekten vazgeçmelidir.

Kant "Biz numeni değil, fenomeni bilebiliriz" derken bilginin sınırlarını çizmiştir. Çünkü bilginin ham maddesini sağlayan duyu bize eşyanın özü(numen) hakkında veri sağlayamazlar. Nesne ve olayları olduğu gibi değil zihnimizin formlarına(kategorilerine) göre biliriz. Burada nesnelere zihin formlarımıza(kalıplarımıza, ilkelerimize) göre bilmemiz subjektiflik taşıyorsa da zihin formları (kategorileri, kalıpları) tüm insanlarda ortak olması nedeniyle bu bilgi zorunlu, genel-geçer bilgidir (Objektif rölativizm). Fakat nesnelere bizim algıladığımız şeklin(zihin kategorilerinin) dışında kendine göre durumunu(numeni) bilmemiz mümkün değildir. (Kant Rölativizmi)

4-) Pozitivizm (Olguculuk):

Temsilcisi A.COMTE'(1798-1857)dur. Pozitivizme göre doğru bilgiye olguları incelemekle ulaşabiliriz. Bu bilgi olayların özü ile ilgili değil(bu metafiziğin işi), olayların ard ardalığıyla, yasalarla ilgilidir

Olgu, deney ve gözlem konusu olan olaylardır. Örneğin yağmur bir olgudur. Deney ve gözlem yapılabilir. Comte'a göre bilim olgulardan hareket ettiği için bilimin bilgisi doğru bilgidir. Pozitivizmin bilim modeli fiziktir.

Comte metafizik(soyut) konulara karşı çıkar. Olgusal olmayan bu tür konuların doğru bilgisine ulaşamayacağı düşüncesindedir. Çünkü metafizik konular deney ve gözlem dışıdır. Felsefede metafizik konuları bırakıp bilimsel bir biçim almalıdır.

Comte'a göre insan zihni tarihsel süreç içerisinde üç aşamadan geçmiştir.(Üç Hal Yasası)

a-)Teolojik zihin aşaması: Bu dönemde doğa ve toplum olayları tanrısal güçlerle açıklanmaktadır. Ör: Gök gürültüsü tanrının insanlara kızması olarak yorumlanmıştır.

b-)Metafizik zihin aşaması: Bu dönemde doğa ve toplum olayları metafizik (soyut) güçlerle açıklanmaktadır. Örneğin toplum olayları özgürlük, eşitlik, vb. soyut kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır.

c-)Pozitif zihin aşaması: Doğa ve toplum olaylarının bilimsel yasalarla açıklandığı aşamadır. Ör:Düşme olgusu yerçekimi yasası ile açıklanmaktadır. Pozitif aşama insan zihninin ulaşabileceği en son ve en mükemmel aşamadır.

5-) Analitik Felsefe (Yeni Olguculuk, Mantıkçı Pozitivizm):

Başlıca temsilcileri L.Wittgenstein(1889-1951), B.Russell (1872-1970)R.Carnap, H.Reichenbach' (1891-1953) tır. [Neo pozitivizm](#) ya da mantıkçı pozitivizm adı ile de anılır.

Analitik felsefe pozitivizmin 20.y.y. da çağdaş bir görünüm almış şeklidir. Neopozitivizm (yeni olguculuk), Mantıkçı Pozitivizm veya [Mantıkçı Empirizm](#) olarak da bilinen bu anlayışa göre, felsefenin asıl uğraş alanı dildir.

Bu yaklaşıma göre felsefe; varlık, değer ve Tanrı üstüne, doğruluğu test edilemeyen öğretiler öne sürmemelidir. Felsefenin görevi dildeki kavramları çözümlenektir.Bu felsefe anlayışına göre bilime dayanan bilgi doğru bilgidir..Bir bilginin doğru olup olmadığını anlamak için de bilginin analizi gerekir. Bu amaçla bilimin kullandığı önermelerin kuruluşu ve yapısı incelenir. Bu dil analizidir. Analitik felsefeye göre felsefede ortaya çıkan sorunlardan birisi bulanık (açık-seçik olmayan) mantıksal çıkarımlar; diğeri değişik anlamları olan sözcüklerin bir birine karıştırılmasıdır. Bu nedenlerden kaynaklanan sorunları çözmek için de; bulanık mantıksal çıkarımlar yerine açık-seçik mantıksal çıkarımlar oluşturmak ve tek anlamlı sözcüklerden oluşan yapay bir dil sistemini kurmak gerekir.

L. Wittgenstein (1889-1951): Wittgenstein, dili kullanmanın ve dili anlamının, insanları sıradan şeylerden ayıran en önemli özellik olduğunu belirtir. O'na göre dil dünyayı resmetmek suretiyle dünyayı temsil eder. Bu yüzden önermeler, olguların tasvirleri ve olguların resimleridir. Öte yandan önermeler düşüncelerin dile gelmeleridir. Filozof daha sonra bu dil anlayışını değiştirerek başka bir dil görüşü geliştirmiştir. Bu yeni dil anlayışı ile dile doğal bir insan fenomeni, toplumsal bir fenomen (birden fazla insanın benimsediği kuralların varlığı ile işleyebilen bir fenomen) olarak yaklaşmıştır. O'na göre felsefe, sayılıp dökülecek bir öğretiyi bütünü değil bir faaliyettir. Filozofa düşen felsefi kuramlar geliştirmek değil, dilin nasıl kullanıldığını göstermektir.

Analitik felsefe dil analizi eleştirisi yoluyla felsefi problemleri doğrularken onları “anlamsız”ve “anlamlı” olarak bir ayırma tutar. Metafiziğin konusuna giren problemler, anlamsız ve sözde problemlerdir. Tek tek bilimlerin çözebileceği problemler de ilgili bilim dallarını ilgilendirir. Bu durumda felsefeye sadece mantık ve bilgi kuramı kalır. Böylece felsefe araştırmaları sınırlandırılmış olur. Felsefede mantıksal dil çözümlenmeleriyle doğrulanabilen önermeler anlamlı olarak kabul edilir. Böylece felsefenin konusu gerçek ya da düşünsel nesnelere olmaktan çıkar, bilimsel önermelere ve kavramlara indirgenmiş olur.

6-) Pragmatizm (Faydacılık):

Başlıca temsilcileri; W. James, J. Dewey'dir. Doğru bilginin ölçütünü sağladığı fayda da gören öğretidir.

William James (1842-1910): W. James'e göre pragmatizm bir yöntemdir. Düşünceyi doğruladığı eyleme göre ölçen bir yöntemdir. Yöntem olarak pragmatizm insan yaşamının bir amacı olduğunu söyler. Bundan dolayı bütün kuramlar, bütün bilgiler, insan yaşamına bir katkı yaptıkları, insanın amacına yardımcı oldukları zaman doğrudur.

Kuramlar gerçekten somut bir yarar sağladıkları sürece anlamlıdır. O'na göre bilimde, felsefede, teolojide hiçbir tanım ya da formül kesin, son ve değişmez değildir. Bundan dolayı insanı ve doğayı konu alan kuramların anlamları, yalnızca onların problemleri çözmeye kapasitelerinde aranmalıdır. Eğer bir kuram ya da formül bir problem çözemiyor, pratik yaşam için şöyle ya da böyle bir farklılık yaratmıyorsa o kuram ya da formülden vazgeçilmelidir. Bir kuram ya da düşüncenin anlamı yararlılığıyla belirlenir. O'na göre yararlılık, yalnızca bireyin maddi ihtiyaçlarının karşılanması değil, aynı zamanda insanın ve toplumun gelişmesine katkıda bulunan her şeydir.

Bu arada James'e göre, din sayesinde insanların manevi yaşamları gelişmekte, insanlar yaşamlarına anlam katabilmektedir. Bu nedenle din tümüyle doğrudur. Çünkü yarar sağlayan bilgi doğru bilgidir.

John Dewey (1859-1950): O'na göre düşünce, çevreye uymayı, doğadan yararlanmayı ve mutlu olmayı sağlayan bir “alet”tir. Bir düşüncenin doğruluğu ise söz konusu düşüncenin

işe yararlılığına bağlıdır. Deney, bilimsel yasa, kuram ve kavramları birer alet olarak gördüğü için onun öğretisi aynı zamanda enstrümantalizm (aletçilik, araççılık) olarak bilinir.

O'na göre birer alet (araç) olan bilimsel yasa ve kuramlar eğer başarılı olur ve uygulamada bir işe yararsa doğrudur, yaramazsa yanlıştır. Örneğin ormanda kaybolmuş ve ormanın varlığı ile kendisinin kaybolduğunun tek gerçeklik olduğu bir durumda; amaç bu adamın kaybolmuşluğunun verdiği korkuyu ortadan kaldırmak ve oradan sağ salim kurtulmasını sağlamaktır. Bu anlamda onun sahip olduğu tüm düşünce ve görüşler, ormandan çıkış için oluşturduğu tüm kuramlar, onun kurtulması için sadece bir araçtır. Adamın görüşleri, ormandan sağ salim kurtulması amacına götürdükleri sürece doğrudur. Yani uygulamada işe yaradıkları ölçüde doğrudur. Pragmatizm, metafizik sorunlarla ilgilenme, inceleme alanı olgularla sınırlıdır. Bilgi ve hakikati yaşam için bir araç olarak gören pragmatizm, bilgi kuramı açısından savunulamaz. Çünkü bize yarar sağlayan ve hakikat olan bilgi olduğu gibi, yarar sağladığı halde hakikat olmayan bilgi de vardır. Örneğin yalan günlük yaşamda bazen yararlı olabilir ama doğru değildir.

7-) Entüisyonizm (Sezgililik):

Doğru bilgiye sezgi ile ulaşılabileceğini söyleyen görüştür. Sezgi: bir bütünü bir bakışta doğrudan kavrama, sezip keşfetmedir. Temsilcileri Gazali (1058-1111) ve H.Bergson'(1859-1941)dur.

Gazali: Gazali bilim ve felsefeye kuşku ile bakmış, bunların tutarsızlıklarla dolu olduğunu savunmuştur. O'na göre insan bilgi yolunda duyulardan da akıldan da yararlanabilir fakat bu yetiler insana gerçek varlığın bilgisini veremez. Zira, gerçek ve kesin bilgi, sezgi yolu ile elde edilir. Bu bilgi türü insanın gönlüne yüce ve manevi bir algı olarak iner. Gâzali'ye göre insanda iki göz ya da iki akıl vardır. Birincisi fiziki göz ya da akıldır. İnsan bununla maddi dünyaya yönelir ve bir takım bilgilere ulaşır. Bu göz bilim ve felsefeyi kuran akıl gözüdür (akıldır) insan için yeterli değildir. İkincisi ise kalp gözüdür. Kalp gözü manevi olduğu için insan kalbin manevi sezgisiyle gerçekleri bütün açıklığıyla kavrar. Var olan her şey sezgi yoluyla aracısız ve bütün açıklığıyla aynadaki gibi görünür. İnsanın kalp gözünü gereği gibi kullanabilmesi için onu temizlemesi yani arzularının baskısından kurtulması gerekir. Kalp gözü açılan kimse bilim ve felsefe yoluyla kavrayamadıklarını da açık seçik kavrar.

H.Bergson'a göre gerçeği doğrudan doğruya kavratacak sezgiden başka hiçbir yol yoktur. Çünkü gerçek, özdeksel(maddesel) doğa değil, ruhsal doğa, eş deyişle ruhsal yaşam ve tek sözle yaşamdır. Yaşam evrenin kuruluşuyla başlamıştır ve maddenin tüm engellerine karşın yolunu açarak, onun durgunluğunu alt edip kimi yerde onu kımıldatarak akıp gitmektedir. Bu kesintisiz, bölümsüz ve sürekli akışa(akıp giden yaşam) Bergson süre demektedir. İşte bu sürenin bilgisini kavramak için bu süreyle birlikte yaşamak, onun içinde olmak ve onunla birlikte akmak gerekir ki bunu yalnızca sezgi kavrayabilir.

Bergson'a göre bilmenin birbirlerinden tümüyle farklı olan iki yolu vardır: Bunlar zeka ve iç güdüdür. Zekâ kesintisiz, bölümsüz, sürekli akış halindeki süreyi(gerçek yaşamı) kavrayamaz. Çünkü Zekâ ve zekanın ürünü olan bilimler(pozitif bilimler) varlık alanını parça parça inceler. Yaşamı bir bütün olarak kavramamıza imkân vermez.

Bunun yanında sadece zekâya dayanan bilimlerin bilgisi sinematografiktir. Bilimler varlığın özüne nüfuz edemez. Bir film, ard arda dizilmiş durgun ve bölümsel resimlerden oluşur. Zekâ ve onun ürünü olan bilim, filmin akışını durdurarak bu resimleri tek tek incelerler ve birtakım bilgiler saptarlar. Ne var ki akışın bizzat kendisini, eş deyişle yaşamı hiçbir zaman kavrayamazlar. Demek ki zekâya dayanan bilimler, sadece durgun ve bölünebilir olan madde(özdek) üstünde bilgi edinebilirler.

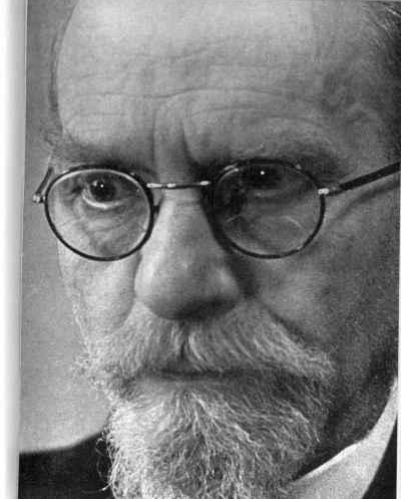
Bergson'a göre zaman, uzay gibi maddesel değildir. Uzay maddeseldir, çünkü maddesiz uzay ve uzaysız madde (eş deyişle yer kaplamayan madde) yoktur. Oysa zamanı bölen, parçalayan, onu aylara ve yıllara ayıran us(akıl, zekâ) ve bilimdir. Zekâ ve ürünü bilimler, zamanı uzaya bağlamakla (örneğin ay ayın, yıl dünyanın uzayda yer değiştirmesidir.) onu maddeleştirmektedir. Demek ki zekâ ve bilim, hiçbir şeyi maddeleştirmeden inceleyemiyor. Yaşamsal akışın eş deyişle sürenin kavranmasıysa maddeleştirilmeden gerçekleştirilmelidir. Zekâ evreni tanımak için değil ona egemen olmamız için vardır.

Asıl varlığı yani Mutlak Gerçeği bize kavratabilecek ikinci bir yetiye ihtiyacımız vardır. Bu yeti içgüdüdür. İşte sezgi bu zeka ve içgüdü'nün bileşkesidir. Bergson'a göre sezgi, kendi bilincine varmış içgüdüdür. Şöyle der: " içgüdü'yü söyletebilseydik, yaşamın bütün sırlarını çözerdik".Bergson'a göre bizi evrenin gerçek bilgisine yalnızca sezgi götürebilir.

8-) Fenomenoloji (Görüngübilim):

Kurucusu [E.Husserl](#) (1859-1938)'dir. Fenomenoloji özün bilinebileceğini ileri süren bir görüştür. **Öz (fenomen)** Husserl'e göre varlıkların duyulardan arınmış düşünsel içeriğidir. Özü bilirsek gerçek bilgiye de ulaşabiliriz.

Özün zihinsel olarak kavranması, Husserl'in paranteze alma adını verdiği bir dizi fenomenolojik tekniğin ardından gelir. (Husserl öze yani fenomene ulaşmak için kullandığı yöntemin ismine de fenomenoloji demiştir.)

* Tarihle ilgili: Hayat, çevre, din, bilim, vb. kaynaklardan gelen bilgiler dışta tutulur.

* Varoluşla ilgili: Nesnelerin gerçekten var olup-olmadığı konusundaki sorular dışta tutulur.

* İde' (fikir)lerle ilgili: Nesnelerin uzay ve zaman ile ilgili belirlenimleri dışta tutulur. Bu paranteze almalardan sonra geriye saf bir şey kalır ki o da, nesnenin kendisidir. (Fenomen)

Ona göre, ideal özler alanı duyularla algılanan tüm nesnelerin ötesinde bulunur. Bununla birlikte, onlar asla havada, boşlukta kalan şeyler değildir. İdeal özler de duyusal yaşantılara dayanır. Ancak bu yaşantılar, birçok rastlantılar ve arızı niteliklerle yüklü olduklarından, özlere yükselebilmek için, onları bir yana bırakmak ya da '*parantez içine almak*' zorundayız.

Husserl'e göre, felsefe bir bilimdir. Felsefe zihne verilmiş olan özlerin tasvir edilmesinin bilimidir. Şu halde, Husserl'in felsefesinde en önemli nokta, zihne verilmiş olan varlığın özünü algılamaktır. Bunun için de fenomenolojik yöntem kullanılarak, varlığın özünü meydana getirmeyen somut özellikler ayıklanır. Varlığın somut özellikleri parantez

içine alınmak suretiyle ayıklanınca, onun bireysel yanı ortadan kaldırılmış olur. Bu ise onun özüne varılması anlamına gelir.

Onun şeylerin özlere deyimiyle dile getirdiği ideal varlıklar, hemen hemen Platon'un idealına karşılık gelir. Belirli bir türün örneği olarak belli bir şeyin özü, tam olarak bu türün kendisidir. Buna göre, yazı yazarken şimdi parmakları arasında tuttuğum bir nesnenin, yani kalemin özü 'kalem' türüdür. Masamı kaplayan kırmızı örtüye baktığım zaman, duyularıyla bu somut şeyi algıları, ancak aynı zamanda zihnim de kırmızılığın özünün neden meydana geldiğinin bilincine varır. Edmund Husserl'e göre, insan zihni burada kırmızılığın özünün bilincine varırken, yine deneyim söz konusudur. Bununla birlikte, bu deneyim beş duyu aracılığıyla gerçekleşen duyu deneyi değildir. Burada söz konusu olan deney zihinsel bir deneyimdir.

Yani, insan zihni kırmızılığın özünün bilincine varırken, bu özü doğrudan ve aracı olarak kavrar. Bu deneyim türünde, şeylerin özlere, bize tıpkı duyu deneyindeki doğal cisimler gibi, doğrudan ve aracı olarak verilir. Husserl, şeylerin özlere tecrübe ettiğimiz bu deneyim türüne özlere ilişkin sezgi adını verir. Ona göre, biz özlere ilişkin bu sezgi aracılığıyla, kesin ve kuşku duyulamaz önermelere, sonuçlara ulaşırız. Husserle göre, matematiğin nesnelere, aksiyomları da aynı şekilde bilinir. Matematiğin aksiyomları, yalnızca sayılar ve diğer matematiksel nesnelere hakkında, sezgiler aracılığıyla kazanılmış bilginin dilsel ifadeleridir. 'Doğal sayı', 'nokta', 'doğru çizgi', 'düzlem' gibi ifadeler, duyu deneyiyle tecrübe edilebilir olan gerçek nesnelere adları değildir. Bu ifadeler, bize Husserl'in özlere ilişkin sezgi adını verdiği söz konusu deneyim biçimi içinde doğrudan ve aracı olarak verilen ideal nesnelere adlarıdır. Husserl'e göre, özlere ilişkin bu sezgi aracılığıyla, biz matematiğin kendisine konu aldığı ideal varlıkların belirli özelliklerini, ilişkilerini, vb., bilme durumuna geliriz.

Husserl bu görüşü ile akıl ile özün (fenomenin) kavranabileceğini ileri sürerek pozitivistin tersine metafizik yapmanın mümkün olduğunu kabul eder. Husserl'in bu görüşü felsefede metafiziğin yeniden canlanması olarak değerlendirilir. Husserl'in yanı sıra bu görüşün bir diğer temsilcisi Max Scheler (1874-1928)dir

→ II.Ünite Değerlendirme Soruları ... >>>

→ [AÖL- Felsefe Ders Kitabı: II.Ünite: Bilgi Felsefesi ... >>>](#)